

Хоменко С.О. Логопедичне обстеження в системі комплексного вивчення дітей раннього віку з порушеннями мовлення

Досліджено проблему логопедичного обстеження в системі комплексного вивчення дітей раннього віку з порушеннями мовлення. Здійснений аналіз наукової літератури з проблем діагностики мовленнєвої патології, раннього виявлення її етіології, генезу мовленнєвих розладів доводить актуальність обраної теми дослідження як однієї з найпоширеніших проблем психофізичного розвитку дітей раннього віку. Зазначено, що тільки комплексна діагностика дозволяє дослідити всі основні лінії розвитку дитини на кожному віковому етапі та отримати фахівцям повну картину недоліків розвитку пізнавальної і мовленнєвої діяльності, а також намітити оптимальні шляхи їх корекції. Визначено мету, предмет і головні завдання логопедичної діагностики порушень мовлення в ранньому віці. Описано принципи, методи і традиційні етапи проведення логопедичного обстеження. Обґрунтовано важливість дотримання певних вимог до проведення й організації ранньої діагностики порушень мовленнєвого розвитку, які підвищують вірогідність успішного проведення логопедичного обстеження дитини раннього віку.

Ключові слова: діти раннього віку, затримка мовленнєвого розвитку, комплексна діагностика, логопедичне обстеження.

Хоменко С.О. Логопедическое обследование в системе комплексного изучения детей раннего возраста с нарушениями речи

Исследована проблема логопедического обследования в системе комплексного изучения детей раннего возраста с нарушениями речи. Осуществлен анализ научной литературы по проблемам диагностики речевой патологии, раннего выявления ее этиологии, генеза речевых расстройств доказывает актуальность избранной темы исследования как одной из самых распространенных проблем психофизического развития детей раннего возраста. Автором отмечено, что только комплексная диагностика позволяет исследовать все основные линии развития ребенка на каждом возрастном этапе и получить специалистам полную картину недостатков развития познавательной и речевой деятельности, а также наметить оптимальные пути их коррекции. Определено цель, предмет и главные задания логопедической диагностики нарушений речи в раннем возрасте. Описаны принципы, методы и традиционные этапы проведения логопедического обследования. Обоснована важность соблюдения определенных требований к проведению и организации ранней диагностики нарушений речевого развития, которые повышают достоверность успешного проведения логопедического обследования ребенка раннего возраста.

Ключевые слова: дети раннего возраста, задержка речевого развития, комплексная диагностика, логопедическое обследование.

Homenko S.O. Logopaedic diagnostic in the system of complex study of children of early age with speech empairments

Modern tendencies in the study of speech dizontogenez and questions of the adequate differentiated support and correction of speech violations for the children of early age determine actuality of diagnostics of speech development violations and optimal ways of their exposure at the first years of life. In the article the problem of logopaedic diagnostics is investigated in the system of complex study of children of early age with violations of broadcasting. The analysis of scientific literature is carried out on the problems of diagnostics of speech pathology, early exposure of its etiology, genesis of speech disorders leads to actuality of select theme of research as one of the most widespread problems of psychophiziology development of children of early age. It is marked by the author, that only complex diagnostics allows to investigate all mainlines of development of child on every age-old stage and get the complete picture of lacks of development of cognitive and speech activity to the specialists, and also to set the optimal ways of their correction. Object and main tasks of speech therapy diagnostics of violations of broadcasting in early age are defined in the article in the paper. Principles, methods and traditional stages of realization of speech therapy inspection are described. Importance of observance of certain requirements is proved to realization and organization of early diagnostics of violations of speech development, that promote authenticity of successful realization of speech therapy inspection of child of early age.

Keywords: children of early age, delayed speech development, complex diagnostics, logopaedic diagnostic.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2014 р.

Статтю прийнято до друку 25.10. 2014 р.

Рецензент: д.п.н. Гладуш В.А.

УДК 376.36 + 372.881.1

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ПРИЧИН ТА МЕХАНІЗМІВ ВИНИКНЕННЯ ДИЗОРФОГРАФІЇ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ВАДАМИ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ

Чередніченко Н.В.

кандидат педагогічних наук, доцент

Формування орфографічної грамотності в учнів з тяжкими порушеннями мовлення – одна з найважливіших проблем в логопедії, спеціальній методиці та дидактиці навчання рідної мови дітей із ТПМ.

Як засвідчують сучасні дослідження, діти із дисграфією та дизорфографією складають значну частину учнів, що не встигають з предметів мовного циклу у загальноосвітніх та спеціальних корекційних закладах. Такі школярі зустрічаються у кожному класі початкової школи. За даними І.В.Прищепової, серед молодших школярів із НЗНМ, що навчаються у загальноосвітніх школах, у 80 відсотків учнів 2-х класів та 90 відсотків учнів 3-х класів страждають на дизорфографію. Письму цих дітей притаманна велика кількість стійких специфічних помилок: невірне написання, пропуски і заміни букв, спотворення звуко-складової структури слова, порушення злитності написання окремих слів у реченні, аграматизм на письмі, велика кількість орфографічних, синтаксичних та пунктуаційних помилок (О.Гопіченко, Е.Данілавічюте, Р. Лалаєва, Т.Пічугіна, І.Прищепова, О.Ревуцька, Є.Соботович, В.Тарасун, Н.Чередніченко, М.Шевченко та ін.). Неуспішність з рідної мови негативно впливає на формування особистості дитини за трьома рівнями: емоційному, когнітивному та поведінковому. Усе це призводить до шкільної, а, в подальшому, соціальної дезадаптації.

Відсутність спеціально організованої корекційної роботи викликає закріплення та ускладнення симптоматики дизорфографії. Стійкі та специфічні порушення в оволодінні орфографічними знаннями, уміннями та навичками відмічаються не лише в початковий період навчання дітей, а й у середніх та старших класах [5]. Це підкреслює особливу значущість та актуальність розробки методів корекційного навчання та оволодіння технологіями, спрямованими на попередження та подолання труднощів в опануванні грамотного писемного мовлення, успішної адаптації учнів до умов шкільної діяльності.

Дизорфографія розглядається як стійка специфічна несформованість (порушення) засвоєння орфографічних знань, умінь та навичок, письма, яка обумовлена недорозвиненням ряду немовленнєвих та мовленнєвих психічних функцій. Дизорфографія проявляється як ізольовано, так і в структурі ЗНМ. Порушення засвоєння правопису у молодших школярів із НЗНМ часто поєднується із дислексією, дисграфією та ФФНМ.

Симптоматика дизорфографії у молодших школярів із вадами мовлення носить поліморфний характер. До таких помилок належать орфографічні, синтаксичні та пунктуаційні помилки, що виникають під час письма слів та речень, написання яких керується орфографічними та пунктуаційними правилами правопису. Серед них велику групу становлять помилки на правопис ненаголошених голосних у корені слова: („висна”, „земовий”), дзвінких та глухих приголосних у середині слова („ніхті”, „лехкий”), неправильне вживання „ь” для пом'якшення приголосного в кінці та середині слів („маленні”, „скрізі” - скрізь, „спити” - спить) та у сполученні „ю” (багатьох – „багатох), вживання апострофа та багато інших помилок. До синтаксичних помилок належать такі: відсутність позначень меж речення – заголовних букв та крапок („скрізь лежить глибокий сніг”, „Скрізь лежить глибокий сніг”); неправильне визначення меж речення („у степу під м'якою зимовою ковдрою спить озимина у лісі й на луках під снігом. Сховалися різні маленькі звірята.”); пропуски слів та частин речень тощо.

Питання діагностики та корекції дизорфографії тісно пов'язані з комплексним підходом вивчення причин та механізмів виникнення даного мовленнєвого порушення. Вивчення даної проблематики з точки зору психолінгвістичного підходу дозволяє говорити про якісну своєрідність формування та протікання у дітей із дизорфографією як сприймання мовлення, так і процесів його породження. Так, учні мають великі труднощі під час формулювання правил правопису своїми словами, при їх узагальненні та аргументації відповідей.

Аналіз психологічної структури засвоєння орфографії учнями початкових класів, а також урахування закономірностей розвитку мовлення дітей дозволив виділити **психологічні передумови**, які обумовлюють опанування орфографічними навичками [1, 2, 3, 4].

Засвоєння орфографічних знань, умінь та навичок являє собою складний, багатоопераційний процес. Успішність його протікання залежить від "готовності" до засвоєння, тобто від того, як учень оволодів певними розумовими прийомами та ступенем засвоєння закономірностей рідної мови на практичному рівні до моменту вивчення даного навчального матеріалу.

Орфографічна навичка являє собою інтелектуальну та мовленнєву навичку, яка формується на основі розумових дій та розвитку усного мовлення. Вона формується в результаті багаточисельних вправ та на основі більш простих навичок та умінь, таких як: графічна навичка; уміня аналізувати звуковий склад слова; визначати морфемний склад слова; на основі граматичних знань виділяти із слова орфограму, яка потребує перевірки; • уміня підвести орфограму під правило та деякі інші вміння.

Механізм утворення орфографічної навички базується на дії співвіднесення між собою фонетичних, граматичних, словотворних та орфографічних знань, оскільки дана навичка являє собою складну систему асоціацій. Основними умовами вироблення О.Н. є такі: знання правил; знання прийомів застосування цих правил та уміня їх застосовувати (наприклад: морфологічний розбір слова); система вправ, завдяки якій формується навичка правопису.

Як показують дослідження, труднощі оволодіння орфографічними навичками обумовлюються не стільки незнанням орфографічних правил, скільки невмінням застосовувати їх на практиці. Даний процес засновується на плануванні розумової діяльності школяра.

Основною трудностю у дітей із ЗНМ є знаходження у словах орфограм та вирішення орфографічного завдання. Останнє ж потребує володіння морфологічним аналізом слів, достатнього лексичного запасу, здатності підібрати необхідні перевірні слова за формально граматичними ознаками.

Хід вирішення орфографічного завдання виглядає таким чином: знаходження орфограми - пригадування правила - морфологічний аналіз слова - підбір лексичного або морфологічного матеріала, який необхідний за умовами правила – запис.

У літературі відзначається, що ще в дошкільному віці дитина оволодіває вимовною стороною мовлення та основними граматичними закономірностями на практичному рівні. Однак навчальна термінологія, зміст орфограм, правил носять абстрактний характер і передбачають перехід мислення учнів від наочних форм мисленнєвої діяльності до словесно-понятійних.

В основі засвоєння правил правопису лежать процеси засвоєння абстрактних граматичних понять, таких як: звук, буква, склад, слово, іменник, відміна та ін.. Ці процеси здійснюються завдяки виконанню ряду мисленнєвих дій (аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, класифікації та ін.). На початковому етапі процес утворення понять спирається на наочне сприймання (таблиці, правила). В подальшому дія наочної опори зменшується. В процесі автоматизації відкидається несуттєве, на перший план виступає лише головне, суттєве. Так, вже під час переходу до автоматизованої навички правопису ненаголошених голосних в корені дитина не спирається на знання, які лежать в основі таких понять, як звук, наголошений голосний, однокореневі слова, на знання формулювання орфограми. Його увага, в основному, привертається до змістовної сторони письмового висловлювання. Ті ж прийоми, які школярі використовують для написання, стають допоміжними.

Для засвоєння графічних зображень букв, умовних позначок, таблиць та схем необхідними передумовами є сформованість зорового сприймання та орієнтації у просторі.

У дослідженнях психологів, методистів, дефектологів (Д.Богоявленський, С.Жуйков, Р.Левіна, І.Садовнікова, В.Тарасун) відводиться значна роль у засвоєнні правил правопису *розвитку дрібної моторики рук*, яка значним чином впливає на каліграфію [2, 5, 8].

Важливою передумовою для формування орфографічної навички є *вироблення процесу абстракції*. Вона засновується, перш за все, на прийомах *звуко-буквеного аналізу, синтезу, уявлень, умінні оперувати граматичними поняттями* (звук, буква, слово і т. д.). Оволодіння первинними формами абстракції відбувається тоді, коли дитина знаходить у слові окремий граматичний елемент, розуміє лексичне значення окремих морфем, але не виділяє їх.

Для вироблення повної асоціації необхідною є паралельність протікання сенсорних (звукових) та розумових форм аналізу, які спираються на відношення між звуковою формою, лексичним і граматичним значенням, за умов регуляції другої сигнальної системи.

Необхідною передумовою формування мовних узагальнень є сформованість таких *операцій як: порівняння, співставлення, визначення спільного та відмінного, симультанний (одночасний, нерозчленований) та сукцесивний (послідовний) аналіз та синтез* [2].

Сформованість *сенсорно-перцептивного рівня мовленнєвого сприймання* є важливішою передумовою засвоєння мовних узагальнень, необхідних для оволодіння орфограмами (перевірка ненаголошених голосних у корені також передбачає одночасне співставлення кореневих морфем перевірного слова та слова, що підлягає перевірці).

Засвоєння школярами граматичних понять та змісту орфограм відбувається, згідно теорії П.Я.Гальперіна, за етапами формування розумової дії. М.Р.Львов розробив та докладно описав модель засвоєння процесу засвоєння правил правопису.

Оволодіння орфографічними навичками можливе за умов достатнього розвитку таких *мнестичних процесів як: запам'ятовування, збереження та відтворення*. В свою чергу в психологічній літературі відзначається, що мислення, систематизуючи та узагальнюючи, в значній мірі полегшує роботу пам'яті.

Важливою передумовою засвоєння правил правопису є *готовність мовленнєвого розвитку дитини*. Мовлення відіграє велике значення у пізнавальної діяльності дітей та дорослих. Сформованість же усного мовлення впливає на засвоєння школярами писемного мовлення, орфографії [2, 5, 7, 9].

На оволодіння правилами правопису впливає так назване "чуття мови". Під "чуттям мови" розуміють достатній рівень практичного оволодіння морфологічними та синтаксичними узагальненнями, які сформувалися на "дограматичній" сходінці мовленнєвого розвитку дітей. На думку С.Ф.Жуйкова, "чуття мови" - це система певних мовних зв'язків. Воно передбачає достатній розвиток фонематичного слуху, який формується у дошкільному віці в мовленнєвій діяльності (у процесі говоріння, слухання та виконання спеціальних вправ).

Таким чином, оволодіння навичками орфографічно грамотного письма формується на основі достатньо високого рівня психологічного розвитку та мовленнєвої готовності школярів. Даний процес потребує

сформованості фонетичних, фонематичних, лексичних узагальнень, свідомого уміння аналізувати та синтезувати мовні одиниці з точки зору семантики, мовного оформлення та уміння співвідносити їх із графічним зразком.

Враховуючи те, що більшість орфограм підкоряються морфологічному принципу написання, для успішного опанування орфографією учні повинні мати достатній обсяг словника, володіти орфоепічною вимовою, системою словозміни та словотворення, встановлювати семантичну схожість споріднених слів.

Співставляючи дизорфографії з дисграфіями, можна передбачити, що в обох випадках основою труднощів є несформованість метамовних навичок (операцій, які пов'язані з усвідомленням основних лінгвістичних одиниць членування мовлення - речення, слово, склад, звук). При цьому неповноцінність фонематичного аналізу призводить до дисграфії, а несформованість морфологічного аналізу - до дизорфографії [4].

У наш час неоднозначно розглядається питання про початок проявів стійкого порушення засвоєння орфографії учнів з мовленнєвим недорозвиненням. Багато дослідників відзначають значні труднощі у школярів у оволодінні програмовими вимогами з української мови в початковому періоді навчання грамоти, під час знайомства з такими поняттями як звук, буква, склад, слово та з правилами правопису.

В учнів початкових класів з даною патологією важко виробляють на письмі навички автоматизму. Школярі не повною мірою оволодівають системою суджень та умовиводів, які викладені у правилах правопису, а в ряді випадків формально засвоюють граматичні ознаки орфограм.

Порушення мовленнєвого розвитку не дозволяє учням із ТПМ запам'ятати та засвоїти операції та способи перевірки даних слів. Наприклад: визначити морфемний склад слова, підібрати споріднені словоформи.

Значна кількість орфографічних помилок є наслідком труднощів формування операцій на виділення "небезпечних" місць у словах. Саме здатність помічати орфографічну трудність у написанні слів та речень називається **орфографічною пильністю**. Наявність в учнів орфографічної пильності є однією з важливих умов формування у них навичок грамотного письма. Очевидно, що уміння визначати орфографічну трудність в словах повинно передувати вивченню правила, оскільки воно буде створювати основу для його застосування.

Як свідчать результати досліджень О.Корнева, Р.Левіної, І.Прищепової, наші власні результати обстеження рівня сформованості в учнів з ТПМ орфографічних умінь та навичок, практика навчання правопису даної категорії дітей дія виділення орфограми у словах та підведення її під правило є для них найскладнішою [2, 5, 7, 9]. Учні з мовленнєвою патологією не визначають "небезпечні" місця у словах, не виділяють сильну та слабку позиції звуків, не вміють співвідносити орфоепічну вимову з орфографічним написанням внаслідок нечіткості фонематичних та морфологічних уявлень. Причиною таких труднощів є: несформованість лексичного та граматичного значення морфем; морфологічних узагальнень, уявлень про споріднені слова; недостатні знання, уміння та навички в галузі правопису.

У дітей із ТПМ недорозвинуті навички словотворення, їм важко визначити різницю між спорідненими словами та різними граматичними формами одного і того ж слова, виділити в них спільні морфемні, виконати морфологічний аналіз слова. Діти не точно диференціюють частини мови, помиляються під час постановки граматичного запитання до слів. Внаслідок цього порушується весь алгоритм дії, спрямованої на перевірку написаного слова. Учні не вірно формулюють завдання, послідовність дій, неправильно вибирають спосіб перевірки написання слова.

Написання слів на основі морфологічного принципу потребує сформованості синтаксичних узагальнень, умінь встановлювати зв'язки у словосполученні та реченні. Школярі із ЗНМ часто помиляються під час встановлення граматичних зв'язків між підметом та дієслівним присудком, між присудком та прямим додатком.

Таким чином, вироблення орфографічної пильності засновується на розвиткові у дітей елементарних мовних узагальнень (фонетичних, морфологічних, синтаксичних), які утворюються на основі співставлення образів слів (слухового із зоровим, зорового із зоровим), а також співставлення лексичного і граматичного значень слова. Крім того, в основі узагальнень лежить активізація отриманих учнями знань та умінь (уміння розрізняти, голосні та приголосні, виділяти наголошений та ненаголошений голосний, наголошений та ненаголошений склад, змінювати форму слова, встановлювати зв'язки в словосполученнях та реченнях).

Узагальнюючи результати літературних даних, можна зробити такі **висновки**.

1. Формування складових орфографічної навички передбачає певний рівень володіння дітьми всіма системами мови (фонетичною, морфологічною, лексичною, синтаксичною), а також діями та операціями з мовними знаками на мимовільному і довільному рівнях.

2. Основними передумовами, що забезпечують формування орфографічної навички є такі мовні та мовленнєві структури: фонематичні уявлення, відповідні мовним нормам; парадигматична організація мовних одиниць на всіх рівнях мови; значення словотворчих і формоутворюючих елементів мови; різноманітні типи словотворчих моделей; достатній обсяг словника похідних слів.

3. Засвоєння даних мовних знань можливе лише в процесі формування таких практичних дій та операцій з мовними знаками, як: спрямування уваги на формальні одиниці мови; усіх видів практичного мовного аналізу (фонетичного, морфологічного, семантичного і синтаксичного) на мимовільному і довільному рівнях; операції зіставлення і порівняння слів за звучанням і значенням.

4. Психолінгвістичний підхід до вивчення даної проблематики передбачає необхідність урахування психологічної структури процесу засвоєння правил правопису, формування орфографічної дії на основі взаємодії та взаємообумовленості мовленнєвих та немовленнєвих психічних функцій дитини.

5. Комплексний підхід передбачає паралельну роботу з корекції дизорфографії та подолання порушень звуковимови, читання та письма.

Література

1. **Алгазина Н.Н.** Формирование орфографических навыков /Н.Н.Алгазина// – М.: Просвещение, 1987.
2. **Бартенева Л.** Мовленнєва готовність семирічок із НЗНМ до засвоєння норм правопису /Л. Бартенева// К.: Дефектологія. – 2000.- № 1. – с. 34 - 38.
3. **Богоявленский Д.Б.** Психология усвоения орфографии. – М.: Просвещение, 1966.
4. **Корнев А.Н.** Нарушения чтения и письма у детей /А.Н.Корнев// – СПб.:Речь, 2003.
5. **Логопедія.** Підручник. За ред. М.К.Шеремет. – К.: Слово, 2010. – 376 с.
6. **Прищепова И.В.** К вопросу о дизорфографии у учеников младших классов общеобразовательной школы, имеющих нарушения речи /И.Прищепова // сб. Патология речи: история, изучение, диагностика, преодоление. – СПб, 1992. – с. 124 – 141.
7. **Рождественский Н.С.** Обучение орфографии в начальной школе: Пособие для учителей /Н.Рождественский// – М.: Учпедгиз, 1960. – 293 с.
8. **Тарасун В.В.** Причины неуспеваемости по русскому языку учащихся младших классов, имеющих тяжелые нарушения речи /В.Тарасун // Дефектология, - 1983. - № 3 – с. 27 – 35.
9. **Чередніченко Н.В.** Вироблення орфографічної пильності в учнів із важкими вадами мовлення /Чередніченко Н.// К.: Дефектологія. – 1999. - № 2. – с. 21 - 24.

References

1. **Alhazyna N.N.** Formation orfohrafycheskyh navykov /N.N.Alhazyna// - M.: Education, 1987.
2. **Barteneva L.** Speech willingness semiletok of NZNM mastering spelling / I. Bartenev // K.: Defectology. - 2000.- № 1. - p. 34 – 38.
3. **Bohoyavlensky D.B.** Psychology usvoenyua orfohrafyy. - M.: Education, 1966.
4. **Kornev A.N.** Violations reading and writing in children /A.N.Kornev// - St.: Speech, 2003.
5. **Logopaedics.** Textbook. Ed. M.K.Sheremet. - K.: Word 2010 - 376 p.
6. **Pryschepova I.V.** Question about K dyzorfohrafyy in uchenykov Jr. classes obscheobrazovatelnoy schools, ymeyuschyh violations speech /Y.Pryschepova // Sat. Speech pathology: History, Study, Diagnosis, overcome it. - St. Petersburg, 1992 - p. 124 – 141.
7. **Rozhdestvensky N.S.** Orfohrafyy Education in Primary Schools: Teacher certainly appreciate for /N.Rozhdestvensky// - M.: Uchpedhiz, 1960 - 293 p.
8. **Tarasun V.** Causes of neuspevaemosty russkomu language classes uchaschyhsya Jr., ymeyuschyh Heavy violations speech /V.Tarasun // Defektolohyya, - 1983. - № 3 - p. 27 – 35.
9. **Cherednichenko N.V.** The development of spelling vigilance in students with severe speech disabilities / N Cherednichenko. // K.: Defectology. - 1999. - № 2. - p. 21 - 24.

Чередніченко Н.В. Сучасний підхід до вивчення причин та механізмів виникнення дизорфографії у молодших школярів із вадами мовленнєвого розвитку

У статті подається аналіз проблеми формування орфографічного грамотного письма в учнів із важкими порушеннями мовлення, розкрито суть поняття «дизорфографія», визначено основні типи дизорфографічних помилок. Підкреслюється, що питання діагностики та корекції дизорфографії тісно пов'язані з комплексним підходом вивчення причин та механізмів виникнення даного мовленнєвого порушення. Виділено основні умови формування орфографічних умінь та навичок, підкреслюється роль мовних здібностей в опануванні писемного мовлення. Зазначено, що пізнавальна діяльність молодших школярів із дизорфографією характеризується певними особливостями: більш низьким рівнем розвитку мислення, сприймання, пам'яті, уваги, неоднорідністю і варіативністю проявів, різною структурою порушення, диспропорцією у розвитку психічних процесів, а також різних структурно-функціональних компонентів психічних функцій.

У статті наголошується, що формування складових орфографічної навички передбачає певний рівень володіння дітьми всіма системами мови, а також діями та операціями з мовними знаками на мимовільному і довільному рівнях. Засвоєння ж даних мовних знань можливе лише в процесі формування таких практичних дій та операцій з мовними знаками, як: спрямування уваги на формальні одиниці мови; усіх видів практичного мовного аналізу (фонетичного, морфологічного, семантичного і синтаксичного) на мимовільному і довільному рівнях; операції зіставлення і порівняння слів за звучанням і значенням.

Визначено, що ефективність логопедичної роботи при подоланні дизорфографії у молодших школярів значно зростає при цілеспрямованому розвитку у них не лише специфічних, мовленнєвих, а й загальнофункціональних механізмів мовленнєвої діяльності (мислення, сприймання, пам'яті, уваги) у процесі комплексного корекційно-розвивального навчання.

Ключові слова: писемне мовлення, дисграфія, дизорфографія, орфографічні знання, уміння та навички, мовленнєвий розвиток, механізми мовленнєвої діяльності, психологічні передумови, орфографічна пильність.

Чередніченко Н.В. Современный подход к изучению причин и механизмов возникновения дизорфографии у младших школьников с нарушениями речевого развития

В статье подан анализ проблемы формирования орфографически-грамотного письма у учащихся с тяжелыми нарушениями речи, раскрыта суть понятия «дизорфография», определены основные типы дизорфографических ошибок. Подчеркивается, что вопросы диагностики и коррекции дизорфографии тесно связаны с комплексным подходом изучения причин и механизмов возникновения данного речевого нарушения. Выделены основные условия формирования орфографических умений и навыков, подчеркивается роль языковых способностей в овладении письменной речью. Указано, что познавательная деятельность младших школьников с дизорфографией характеризуется определенными

особенностями: более низким уровнем развития мышления, восприятия, памяти, внимания, неоднородностью и вариативностью проявлений, различной структурой нарушения, диспропорцией в развитии психических процессов, а также различных структурно-функциональных компонентов психических функций.

В статье отмечается, что формирование составляющих орфографического навыка предполагает определенный уровень владения детьми всеми системами языка, а также действиями и операциями с языковыми знаками на произвольном и произвольном уровнях. Усвоение же данных языковых знаний возможно лишь в процессе формирования таких практических действий и операций с языковыми знаками, как: привлечение внимания к формальным единицам языка; всех видов практического языкового анализа (фонетического, морфологического, семантического и синтаксического) на произвольном и произвольном уровнях; операции сопоставления и сравнения слов по звучанию и значению.

Определено, что эффективность логопедической работы по преодолению дизорфографии у младших школьников значительно возрастает при целенаправленном развитии у них не только специфических, речевых, но и общефункциональных механизмов речевой деятельности (мышления, восприятия, памяти, внимания) в процессе комплексного коррекционно-развивающего обучения.

Ключевые слова: письменная речь, дисграфия, дизорфография, орфографические знания, умения и навыки, речевое развитие, механизмы речевой деятельности, психологические предпосылки, орфографическая зоркость.

Cherednichenko N.V. The modern approach to the study of the causes and mechanisms of dysorthography in primary school children with impaired speech development

The article deals with analysis of the problem of forming the spelling of literate writing in students with severe speech disorders, reveals the essence of the concept of "dysorthography", the main types of dysorthographic errors. It is emphasized that the issues of diagnosis and correction of dysorthography are closely related to the comprehensive approach to the study of the causes and mechanisms of this speech disorder. The basic conditions for the formation of spelling abilities and skills, emphasizes the role of language abilities in learning writing. Indicated that cognitive activity of primary school children with dysorthography is characterized by certain features: a low level of thinking, perception, memory, attention, heterogeneity and variability of symptoms, different structure, imbalance in the development of mental processes, as well as various structural and functional components of mental functions.

The article notes that the formation of spelling skills component provides a level of children of all systems of language and the actions and operations of language signs on spontaneous and random levels. The acquisition of data is linguistic knowledge is possible only in the formation of such practices and operations of the sign, as directing attention to formal units of language; all kinds of practical linguistic analysis (phonetic, morphological, semantic and syntactic) on involuntary and voluntary levels; transaction matching and comparison of words in sound and meaning.

Determined that the effectiveness of speech therapy in overcoming dysorthography in primary school children increases significantly with the development of their targeted not only specific, speech, but also functional mechanisms of speech activity (thinking, perception, memory, attention) in the complex correction and developmental education.

Keywords: writing, dysgraphia, dysorthography, orthographic knowledge and skills, language development, mechanisms of speech activity, psychological conditions, spelling vigilance.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2014р.

Статтю прийнято до друку 27.09.2014р.

Рецензент: д.п.н., проф. Конопляста С.Ю.

УДК: 376.36-053.4:811.161.2'367

**ФОРМУВАННЯ СКЛАДНОПІРЯДНИХ БАГАТОКОМПОНЕНТНИХ РЕЧЕНЬ
І СКЛАДНИХ СИНТАКСИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ**

Швалюк Т.М.

кандидат педагогічних наук

Успішність навчання дітей із тяжкими порушеннями мовлення (надалі ТПМ) у школі багато в чому залежить від рівня володіння рідною мовою. Своєчасне засвоєння граматичної будови мови – це важлива умова повноцінного мовленнєвого розвитку даної категорії дітей. У сучасній загальній та спеціальній науково-методичній літературі рівень розвитку мовлення вважається одним із основних показників розумового розвитку дитини (А. Богуш, П. Блонський, Г. Ляміна, І. Марченко, Т. Сак, Є. Соботович, Ф. Сохін, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.).

У працях психологів, психолінгвістів, лінгвістів, логопедів сказано, що головним показником рівня розвитку дитячого мовлення є кульмінаційний процес мовленнєвого висловлювання – вміння будувати речення різної синтаксичної структури (А. Богуш, О. Боряк, Л. Виготський, Н. Жинкін, Н. Жукова, І. Зиміна, Н. Ільїна, Р. Лаласва, З.Ленів, О. Леонтєв, І. Марченко, Н. Пахомова, Н. Січкарчук, Є. Соботович, Л. Спірова, В. Тищенко, Л.Трофименко, Г. Чиркіна, А. Шахнарович, Н. Швачкін, М. Шеремет, М. Шохор-Троцька, В. Ядешко та ін.).

З урахуванням постійного збільшення числа дошкільників із тяжкими порушеннями мовлення проблема формування в них синтаксичної сторони мовлення займає найважливіше місце в сучасній логопедії, а питання